

Nr 180.

Ankom till riksdagens kansli den 29 maj 1928 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av kungl. proposition angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande dels vissa markbyten inom staden mellan broarna och å Kungsholmen m. m. dels ock grunder för exploateringen av viss del av Norra Djurgården m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

(4:e avd.)

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln, punkten 40, föreslagit riksdagen, att i avbidan på den proposition, som kunde komma att avlätas i ämnet, för utredningar rörande nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli för budgetåret 1928—1929 beräkna ett extra reservationsanslag av 60,000 kronor.

Uti en sedermera till riksdagen avlåten, den 20 april 1928 dagtecknad proposition, nr 247, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, har Kungl. Maj:t, under åberopande av det vid propositionen fogade utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för nämnda dag, föreslagit riksdagen

dels godkänna de i förenämnda statsrådsprotokoll omförmälda avtal av den 22 februari 1928 mellan kronans fastighetskommission av år 1925, å kronans vägnar, och delegerade för Stockholms stad, å stadens vägnar, angående vissa markbyten i staden mellan broarna och å Kungsholmen m. m. samt av den 17 mars 1928 mellan samma parter angående grunder för exploateringen av viss del av Norra Djurgården;

dels ock, vid bifall härtill, under sjätte huvudtiteln, avdelningen E. Byggnadsväsendet, för utredningar rörande nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra reservationsanslag av 60,000 kronor.

Beträffande utredningen får utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande proposition har utskottet till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner.

Sålunda har i en inom första kammaren av herr *C. G. Hammar skjöld* väckt motion, nr 332, hemställts, att riksdagen i samband med godkännande av i pro-

position nr 247 omförmålt avtal av den 17 mars 1928 mellan kronans fastighetskommission av år 1925, å kronans vägnar, och delegerade för Stockholms stad, å stadens vägnar, angående grunder för exploatering av viss del av Norra Djurgården måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att förslag rörande ersättningsbyggnader och övningsområden för i Stockholm förlagda truppförband framläggas i så god tid, att truppförbandens övningar kunna normalt fortgå.

Vidare har i en inom samma kammare av herr C. A. Lindhagen väckt motion, nr 333, yrkats, att riksdagen måtte

1:o) för sin del betrakta *de båda avtalen* såsom skilda från varandra, helst något annat icke heller framgår av de båda förslagens avfattning;

2:o) antaga *bytesavtalet* med den förändring, att kvarteret Gökens köpeskilling nedsättes till det belopp, som motsvarar kvarterets värde med beräkning av dess bebyggande väsentligen till hälften med 3-våningshus och till hälften med 4-våningshus, varom särskild uppgörelse bör ske, detta dock under förbehåll att staden å sin sida tillförbindes att för framtiden ej belasta området med ett högre byggnadssätt;

3:o) med anledning av *bytesavtalet*, såvitt det avser kanslihuset, dessutom i skrivelse till Kungl. Maj:t begära särskilda underhandlingar om att jämväl det gamla rådhuset övertages av statsverket;

4:o) medgiva, att i överensstämmelse med förslaget till *Ladugårdsgärdeavtalet* det för exploatering ifrågasatta området må i etapper bebyggas för framtiden på föreslaget sätt, dock mot villkor att övriga delen av Norra Djurgården samt Södra Djurgården för framtiden bibehållas såsom parkområden i huvudsaklig anslutning till Djurgårdskommissionens förslag av år 1917;

5:o) vid *Ladugårdsgärdeavtalet* fästa även det villkoret, att beträffande avståendet av mark till gator, allmänna platser och stadens offentliga byggnader skall gälla vad i blivande stadsplanlagstiftning bestämmes eller eljest överenskommes samt att, intill dess sådan stadsplanlagstiftning kommer till stånd, avståendet av mark för ovannämnda ändamål bestämmes, på sätt i förslaget till ny stadsplanlag ifrågasatts, till högst 50 procent av det exploaterade markområdet;

6:o) i skrivelse till Kungl. Maj:t begära underhandlingar därom, att, i den mån värdet av mark på den tillämnade exploateringen av *Ladugårdsgärdeområdet* är beräknad med hänsyn till områdets bebyggande med 5- eller 6-våningshus, berörda värde måtte genom nytt avtal mellan staden och staten nedsättas efter en beräknad exploatering av motsvarande område med 4-vånings- och 3-våningshus, dock med förbindelse för staden att för framtiden ej belasta området med ett högre byggnadssätt samt att själv på egen mark, som i större samhängande områden upplåtats till nytt bebyggande, ej tillåta uppförande av bostadshus till högre höjd än nyss sagts.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till motionerna.

Beträffande tidigare förda förhandlingar mellan staten och Stockholms stad må här endast erinras om de av chefen för kommunikationsdepartementet den 6 februari 1924 tillsatta *kanslihusdelegerades* med skrivelse den 28 au-

gusti 1926 avgivna förslag till överenskommelse med staden, vilket förslag bland annat innebar, att som tomtplats för nytt kanslihus skulle av staden förvärfvas gamla rådhuset, förra rannsakningsfängelset samt gamla polis-huset.

Med skrivelse den 17 mars 1928 har den av Kungl. Maj:t den 12 juni 1925 tillsatta *fastighetskommissionen*, vilken utgjorts av ledamoten av riksdagens första kammare, landshövdingen S. H. Kvarnzelius, ordförande, samt f. d. byggnadsrådet I. G. Clason, ledamoten av riksdagens andra kammare, f. d. general-krigskommissarien K. V. Rydén och ledamoten av riksdagens första kammare, grosshandlaren S. Stendahl, överlämnat två mellan kommissionen för Kungl. Maj:t och kronan, å ena sidan, samt borgarråden Y. Larsson och H. Sandberg samt f. d. borgarrådet, direktören C. Juhlin Dannfelt såsom delegerade för Stockholms stad, å andra sidan, upprättade förslag till avtal mellan kronan och Stockholms stad, med tillhörande kartor, stadsplaneförslag och beskrivningar. Det ena avtalet, dagtecknat den 22 februari 1928 och i det följande benämnt »Kanslihus-Kungsholmsavtalet», innefattar en reglering av *dels* vissa frågor, som sammanhånga med det nya kanslihusets åvägbringande, *dels* vissa stadsplane- och markregleringsfrågor, berörande kronans fastigheter å Kungsholmen, *dels ock* vissa kronans och Stockholms stads mellanhavanden rörande de av generaltullstyrelsen nu disponerade fastigheterna i kvarteret Argus vid Skeppsbron. Det andra avtalet, daterat den 17 mars 1928 och i det följande benämnt »Ladugårdsgärdesavtalet», avser en principiell uppgörelse mellan kronan och staden rörande grunderna för Ladugårdsgärdets intagande i stadsplanen i och för exploatering.

Över de upprättade avtalen hava utlåtanden avgivits av riksmarskalks-ämbetet, justitiekanslersämbetet, arméförvaltningen, medicinalstyrelsen, byggnadsstyrelsen, kammarkollegium, statskontoret, generaltullstyrelsen, mynt- och justeringsverket samt djurgårdskommissionen, den sistnämnda endast beträffande Ladugårdsgärdesavtalet.

Stockholms stadsfullmäktige hava den 7 maj 1928 beslutat

1) att för sin del godkänna det mellan kronans fastighetskommission och stadens delegerade den 22 februari 1928 träffade villkorliga avtal angående vissa markbyten mellan kronan och staden samt lämna fastighetsnämnden i uppdrag att betala den staden åliggande mellangiften med lånta medel samt att i övrigt verkställa avtalet; samt

2) att för sin del — under förutsättning att det under I omförmälda villkorliga avtalet bleve av Kungl. Maj:t och riksdagen godkänt —

godkänna den mellan kronans fastighetskommission och stadens delegerade den 17 mars 1928 träffade villkorliga överenskommelsen rörande grunderna för Ladugårdsgärdets exploatering, att gälla intill dess ny eller ändrad lagstiftning angående förhållandet mellan kommun och markexploatör träder i kraft, samt under de förbehåll i övrigt, som av stadskollegiet i utlåtandet angivits.

Det mellan fastighetskommissionen och Stockholms stads delegerade träffade Kanslihus-Kungsholmsavtalet innebär beträffande området för det nya kanslihuskomplexet i huvudsak ingen annan ändring i förhållande till kansli-

Kanslihus—
Kungs-
holms-
avtalet.

husdelegerades förslag än att Stockholms stad icke överlåter gamla rådhuset samt att av det nuvarande kvarteret Mars en smal remsa om 80 kvadratmeter utmed Rådhusgränden utlägges till nämnda gränd, varemot kvarteret utmed Kanslikajen ökas med en smal kil om 95 kvadratmeter.

Kronan skall till staden överlåta — förutom de i kanslihusdelegerades förslag avsedda områdena, nämligen *dels* den del av nuvarande kanslihusstomten, som skall utläggas till Myntgatan, *dels* de för Hantverkaregatas breddning erforderliga delarna av fastigheten nr 1 och 4 i kvarteret Munklägret samt av fastigheterna nr 1 och 2 i kvarteret Bergamoträdet ävensom fastigheterna nr 2 och 3 i kvarteret Päronsträdet, den förra jämte densamma tillkommande rätt till strand, vatten och utfyllningar i sjön Mälaren, *dels och* fastigheten nr 1 i kvarteret Brandklipparen — *ej mindre* fastigheterna nr 5, 6, 7 och 11 i kvarteret Göken samt en i samma kvarter invid Hantverkaregatan och tomten nr 7 belägen tomtedel om 297.9 kvadratmeter, allt jämte dessa fastigheter tillkommande rätt till strand, vatten och utfyllningar i sjön Mälaren, *än även* viss del av fastigheten nr 5 och 17 i kvarteret Mälaren (Konradsberg).

Härutöver innefattar avtalet biläggande av tvistigheter mellan kronan och staden rörande vissa markområden, till vilka bägge parterna gjort anspråk på äganderätten, nämligen ett område av kvarteret Bergamoträdet och Aspplunden utmed Pilgatan, vissa områden vid västra och södra gränserna av tomten nr 4 i kvarteret Munklägret, fastigheten nr 3 och 7 i kvarteret Argus samt vissa markområden inom och invid området för det nya kanslihuset.

Följande av kronan till staden överlåtna fastigheter m. m. ingå i bytet med nedanstående belopp:

del av kv. Vulcanus (för breddning av Myntgatan)	kr.	108,000
Brandklipparen n:r 1 (Kronprinsens stall)	>	2 600,000
del av tomten n:r 1 kv. Munklägret (Kungl. Myntet):		
mark	>	145,500
byggnader	>	183,000
delar av tomten n:r 4 i kv. Munklägret (Eirasjukhuset), mark till vidgning av Hantverkaregatan	>	102,600
do do till vidgning av Parmmätaregatan	>	21,400
del av kv. Bergamoträdet (Garnissonssjukhuset)	>	117,200
Päronsträdet n:r 2	>	285,000
> 3	>	200,000
Göken n:ris 5, 6, 7, 11, samt tomtedel invid nr 7 (Svea ingenjörkårs kasern)	>	4 200,000
del av kv. Mälaren n:r 5 och 17 (Konradsberg)	>	600,000
kronans rätt till byggnader å kv. Argus n:ris 3 och 7 (Tullhuset)	>	525,000
		<hr/>
	Summa kronor	9,087,700

Nedannämnda av *staden* till *kronan* överlåtna fastigheter hava i bytet ingått med följande värden:

kv. Mars n:r 2 och 4 (Gamla polishuset), mark	kr.	489,000
byggnader	>	252,000
del av kv. Mars n:r 3 och 5 (Gamla rannsakningsfängelset)	>	499,700
del av kanslikajen	>	97,800
del av Garvaregatan	>	105,000
mark söder och sydväst om kv. Aspplunden	>	378,000
		<hr/>
	Summa kronor	1,821,500

Då staden för biläggandet av vissa tvister rörande mark inom och invid området för det nya kanslihuset samt kronans fastigheter inom kvarteren

Munklägret, Asplunden och Bergamotträdet därjämte skall vid uppgörelsen tillgodoräknas ett kontant belopp av 404,200 kronor, uppgår den mellangift, som staden skulle utgiva till kronan, till 6,862,000 kronor.

Tillträdet av de överlåtna fastigheterna skall ske den 1 oktober 1928. Dock skall staden tillträda fastigheten nr 1 i kvarteret Brandklipparen och fastigheterna nr 3 och 7 i kvarteret Argus den 1 oktober 1932 respektive den 1 oktober 1934, eller, om kronan senast den 1 oktober 1931 respektive den 1 oktober 1933 tillsäger staden därom, den 1 oktober 1933 respektive den 1 oktober 1937. Området i kvarteret Mälaren skall tillträdas den 1 oktober 1933, med rätt för staden att tidigare, sex månader efter tillsägelse tillträda detsamma, och det för Myntgatans breddning erforderliga området av kvarteret Vulcanus första dagen i andra månaden efter det den därå nu befintliga byggnaden blivit av kronan borttagen.

Byggnad, plank och staket å sistnämnda område samt å de för Hantverkaregatus breddning upplåtta områdena av fastigheterna nr 1 och 4 i kvarteret Munklägret (Kungl. Myntet och sjukhuset Eira) samt fastigheterna nr 1 och 2 i kvarteret Bergamotträdet (Garnisonssjukhuset) medfölja ej i överlåtelsen. Kronan skall på egen bekostnad borttaga byggnaden å området i kvarteret Vulcanus (nuvarande kanslihuset) i samband med kanslihusets förestående ombyggnad och byggnaden, det s. k. Owenska huset, å Myntets tomt senast ett år efter tillsägelse, vilken ej får ske tidigare än å omförmälda tillträdesdag, den 1 oktober 1928.

Stadens mellangift å 6,862,000 kronor skall erläggas med 509,000 kronor den 1 oktober 1929, med 840,000 kronor den 1 oktober vart och ett av åren 1930—1932 samt med respektive 2,600,000, 108,000, 600,000 och 525,000 kronor å tillträdesdagarna för de med motsvarande belopp i bytet ingående fastigheterna nr 1 i kvarteret Brandklipparen, områdena i kvarteren Vulcanus och Mälaren samt fastigheterna i kvarteret Argus.

För arkadanordning i det nya kanslihuset utmed Myntgatan mellan Mynttorget och Myntgränden samt för underhåll av denna anordning utom golv skall staden till kronan utbetala 100,000 kronor.

Kronan skall för utläggande av mark från nuvarande kanslihuset till breddning av Myntgatan erlægga gatumarkensättning med 27,000 kronor.

Ersättning för mark till vidgning av Myntgatan i övrigt och Hantverkaregatan samt Parmmätaregatan och Kungsholms hamnplan framför kronan nu tillhöriga eller genom detta avtal av kronan förvärvade fastigheter skall utgå i den ordning, som lag bestämmer.

Däremot skall gatumarkensättning icke utgå från de kronan nu tillhöriga eller genom detta avtal av kronan förvärvade områdena för mark, som enligt de i detta avtal förutsatta båda stadsplaner rörande Kungsholmen skall utläggas dels till Norr Mälarstrand, Pilgatan samt den nya gatan mellan Garvaregatan och Hantverkaregatan, dels ock till Lindhagensgatan, Drottningholmsvägen och Mariebergsgatan.

Beträffande det nu framlagda Kanslihus-Kungsholmsavtalet har *departementschefen* anfört följande:

»Sedan lång tid tillbaka förefinnas mellan kronan och Stockholms stad åtskilliga ekonomiska mellanhavanden, beträffande vilka på senare tid behovet av en definitiv reglering alltmer framträtt. Särskilt är detta förhållandet beträffande ett flertal svävande frågor rörande inom Stockholms stad belägna markområden. Bland dessa spörsmål äro vissa markfrågor å Kungsholmen, vilka nära sammanhånga med viktiga stadsplanespörsmål av trängande natur. Ett ändamålsenligt ordnande av de kronans fastigheter berörande huvudtrafiklederna å södra Kungsholmen — Hantverkaregatan och Norr Mälarstrand — vilka på grund av bebyggelsens utveckling åt väster blivit otillräckliga, anses nämligen ofrånkomligt, och frågan härom har redan länge varit föremål för myndigheternas handläggning, utan att slutligt resultat ernåtts. Starka betänkligheter hava därvid gjorts gällande mot att upprättade stadsplaneförslag, avseende breddning av Hantverkaregatan och Norr Mälarstrands framdragande från Kungsholmstorg västerut till Rålambstorg, skulle fastställas, utan att dessförinnan klarhet vunnits angående stadsplanereglering i erforderlig utsträckning av de mellan dessa gator belägna, delvis kronan tillhöriga områdena. En definitiv reglering av dessa frågor är sålunda av stor betydelse för staden, som därigenom skulle beredas möjlighet att lösa de trängande trafikproblemen i dessa delar av Kungsholmen. Men även för kronan är ett ordnande av markfrågan i denna stadsdel av vikt. Kronan äger här betydande marktillgångar, vilka äro avsedda att i en eller annan form exploateras i enlighet med särskilda, av riksdagen tidigare därom fattade beslut, och de påräknade försäljningsmedlen hava delvis redan i förväg disponerats för särskilda ändamål. För att kronan skall kunna draga nytta av dessa i huvudsak räntelösa markområden, är det emellertid nödvändigt, att sådana åtgärder träffas, att den av riksdagen beslutade användningen av desamma möjliggöres och underlättas. En dylik exploatering påkallas även av det skälet, att statsverket, som till största delen av tillfälliga lånemedel bestritt kostnaderna för ovanberörda särskilda ändamål, årligen nödgas gälda ränta å dessa medel med ej obetydliga belopp.

Men även andra såväl kronan som staden berörande markfrågor äro i behov av en lösning inom den närmaste tiden. Främst är därvid att märka den markfråga, som uppkommit i samband med strävandena att bereda nya lokaler för Kungl. Maj:ts kansli. Behovet av större och ändamålsenligare lokaler för kansliet är uppenbart; detta behov, som förefunnits sedan årtionden tillbaka, har med åren blivit alltmera trängande. Av alla de utredningar, som verkstälts i denna fråga, har framgått, att det enda tillfredsställande sättet att lösa frågan är att uppföra en nybyggnad. Beträffande läget för en dylik nybyggnad torde tvivel ej råda om att platsen för det nuvarande kanslihuset är den för en regeringsbyggnad lämpligaste. I fråga om möjligheten att därstädes åstadkomma en i avseende å utrymme tillräcklig nybyggnad har den anordnade tävlingen givit vid handen, att inom området mellan Mynttorget, Myntgatan, Rådhusgränden och Kanslikajen, d. v. s. inom kvarteren Vulcanus och Mars kan åstadkommas en byggnad, tillräcklig för Kungl. Maj:ts kansli — med undantag av utrikesdepartementet, vilket icke avsetts skola förläggas dit, och

ett större departement — samt med erforderlig lokalreserv för de i byggnaden inrymda departementen. Då lokaler för ett dylikt större departement, försvarsdepartementet, redan nu finnas i närheten av kanslihuset, torde den omständigheten, att icke, såsom ursprungligen varit avsett, alla departementen utom utrikesdepartementet kunna förläggas till den nya kanslihusbyggnaden, icke behöva innebära någon olägenhet av avgörande betydelse. Jag anser mig därför böra förorda, att ny byggnad för Kungl. Maj:ts kansli uppföres samt att denna byggnad förläggas till kvarteren Vulcanus och Mars. För att sistnämnda kvarter må kunna tagas i anspråk för dylikt ändamål, erfordras emellertid klarhet i vissa i samband därmed stående stadsplanefrågor ävensom beträffande den mellan kronan och staden oavgjorda frågan om äganderätten till vissa delar av kvarteret Mars m. m.

Genom det nu framlagda Kanslihus-Kungsholmsavtalet och de i samband därmed upprättade stadsplaneförslagen vinnes en definitiv reglering av alla dessa frågor. Staden erhåller sålunda möjlighet att genom Norr Mälarstrands framdragande västerut och Hantverkaregatans breddning lösa de aktuella trafikfrågorna å södra Kungsholmen, varjämte lättnad i trafiksvårigheterna vid Tegelbacken kan beredas genom stadens förvärvande av fastigheten nr 1 i kvarteret Brandklipparen. För kronan möjliggöras exploateringen av dess betydande fastigheter inom kvarteret Göken samt erforderlig reglering av dess fastigheter inom kvarteren Bergamottträdet och Asplunden. Vidare kan för kronan ernås en ändamålsenlig lösning av frågan om nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli samtidigt som en välbehövlig breddning av Myntgatan kan åvägbringas. Slutligen vinnes en uppgörelse i rådande tvister mellan kronan och staden rörande åtskilliga markområden å Kungsholmen och inom staden mellan broarna. Även om de i avtalet innefattade marköverlåtelseerna från kronan till staden medföra kostnader för anskaffande helt eller delvis av nya ämbetslokaler för vissa av nämnda marköverlåtelse berörda ämbetsverk, synas mig fördelarna av att på sätt i avtalet överenskommits erhålla en uppgörelse i stort beträffande så många, delvis tvistiga mellanhavanden mellan kronan och Stockholms stad vara så stora, att jag anser mig kunna tillstyrka ett godkännande för kronans del av avtalet i fråga.

Såsom nyss omförmälts tarvas, därest avtalet blir slutligen godkänt, åtgärder för anskaffande helt eller delvis av nya lokaler för vissa statens ämbetsverk, nämligen för ecklesiastikdepartementet, mynt- och justeringsverket, generaltullstyrelsen och vissa avdelningar av arméförvaltningen, ävensom för viss lantförsvaret tillhörig materiel. För ecklesiastikdepartementet skulle lokaler beredas i det av mig här ovan förordade nya kanslihuset. Vad beträffar mynt- och justeringsverket, skulle nya lokaler i stället för de av verket i det Owenska huset disponerade behöva vara iordningställda redan före den 1 oktober 1929. Emellertid torde det bliva nödvändigt att underkasta verkets lokalfråga i dess helhet en ingående utredning, vilken synes böra verkställas av byggnadsstyrelsen i samråd med nämnda verk samt bedrivs så, att därav föranledda förslag kunna föreläggas 1929 års riksdag. I avvaktan på ett definitivt ordnande av denna lokalfråga lärer verkets lokalbehov provisoriskt kun-

na tillgodoses antingen så, att staden lämnar kronan medgivande att erforderlig tid efter den 1 oktober 1929 fortfarande få nyttja det Owenska huset, eller ock genom tillfällig flyttning av verkets kontrollavdelning till annan fastighet. Vidkommande övriga ovan omförmälda lokalfrågor synas särskilt med hänsyn till att god tid för deras ordnande förefinnes svårigheter därutinnan icke behöva uppstå; i fråga om tillgodoseendet av generaltullstyrelsens lokalbehov torde byggnadsstyrelsen böra anbefallas att efter samråd med nämnda ämbetsverk verkställa utredning och inkomma med förslag.

Vad slutligen beträffar dispositionen av de till följd av avtalet till kronan inflytande penningmedlen, vilka av staden skola erläggas successivt i olika poster, torde dessa medel i enlighet med vad riksdagen förutsatt böra användas i första hand till återbetalning av det anslag av tillfälliga lånemedel å 4,000,000 kronor, som på sätt förut nämnts anvisats på tilläggstat för år 1918, samt där- efter till täckande av de av fastighetskommissionen omförmälda förskotten å sammanlagt 1,217,839 kronor 51 öre och vidare till bestridande av den gatumarkensättning å 27,000 kronor, som kronan enligt avtalet skall utgiva till staden för breddning av Myntgatan utmed kvarteret Vulcanus. Återstående belopp, 1,617,160 kronor 49 öre, synes lämpligen böra i sinom tid tillföras statsverkets fond för anordnande av lokaler för statens ämbetsverk i huvudstaden för att på sådant sätt komma till användning för de byggnadsföretag, som på grund av ifrågavarande avtal bliva erforderliga.»

Ladugårds-
gärdes-
avtalet.

Beträffande det mellan fastighetskommissionen och Stockholms stads delegerade träffade Ladugårdsgärdesavtalet anför *fastighetskommissionen* till en början följande:

Med hänsyn till gällande offentligrättsliga såväl som privaträttsliga bestämmelser hade Ladugårdsgärdesavtalet befunnits böra givas den form, det nu erhållit. Det utstakade vissa allmänna grunder rörande kronan-markägarens samt stadens förpliktelser beträffande antagandet samt genomförandet av stadsplan för det ifrågavarande området, men förutsatte träffandet av särskilda, i anslutning till det nu slutna avtalet utformade bestämmelser rörande de olika delområdenas intagande i stadsplan.

Avtalet förbunde på grund av nyss angivna offentligrättsliga lagbestämmelser icke formligen staden att intaga någon del av Norra Djurgården i stadsplan. Men genom att i avtalet reglerats mellan kronan-markexploatören och staden de ekonomiska konsekvenserna av det nu ifrågavarande områdets intagande i stadsplan, undanröjdes för staden skälig anledning att motsätta sig områdets intagande i stadsplan. Vidare kunde framhållas betydelsen av att Kungl. Maj:t, som ju å ena sidan utgjorde högsta stadsplanmyndighet och å andra sidan företrädde kronan, vid en såsom högsta stadsplanmyndighet företagen prövning av blivande stadsplanefrågor rörande den del av Djurgården, avtalet avsåge, kunde såsom företrädare för kronan hänföra sig till vad avtalet innehöle.

Avtalet avser den del av Norra Djurgården, vilken å den vid statsrådsprotokollet fogade kartan avgränsats med grön linje, eller i huvudsak den sydost om Sturevägen belägna delen av Norra Djurgården. Denna del omfattar 1) de åt Livregementet till häst, Svea artilleriregemente, Svea livgarde, Göta livgarde, f. d. Livregementets dragoner upplåtna områdena, 2) hela Ladugårdsgärdet, Smeds- och Kampementsbackarna, Borgen, Drottningberget, Lindar-

ängsknösen samt Kaknäs skjutbanc område, vilka områden enligt kontrakt äro upplåtna till de militära myndigheterna, 3) utarrenderade Djurgårdslägenheterna Lido, Bergshyddan, Djurgårdsbrunn, Djurgårdsbrunns värdshus, Rosenhill, Johansdal och Fridhem, 4) norr och väster härom mot Stockholms stads blivande gräns belägna skogsområden, 5) Djurgårdsarbetareboställena Grindstugan, Bergstugan och Lilla Sjötullen samt 6) Valhallavägens alléområde, som för närvarande är upplåtet till staden mot årlig avgift till Djurgårdskassan, delar av de till Tekniska högskolan, Sophiahemmet och Stadion upplåtna områdena samt det å nämnda karta med röd färg betecknade området norr om Karlavägen, det s. k. Karlaplansområdet.

Härom anför *fastighetskommissionen*:

Vid övervägande av frågan, vilka delar av Djurgården, som borde intagas i stadsplan, hade kommissionen stannat för en lösning, enligt vilken stadsplaneavtalet skulle omfatta i huvudsak den del av Norra Djurgården, som vore belägen sydost om Sturevägen. Kommissionen hade därmed åsyftat att möjliggöra en av ekonomiska skäl för kronan nödvändig successiv exploatering av vissa Djurgårdsområden, samtidigt som en väl även ur Stockholms stads synpunkt önskvärd utvidgning skedde av stadsplaneområdet över ifrågavarande område. Men kommissionen hade vidare föreställt sig, att just genom detta områdes öppnande för exploatering och stadsbebyggelse såväl övriga delar av Norra Djurgården som ock Södra Djurgården skulle kunna i möjligaste mån skyddas mot vidare exploatering och sålunda huvudsakligen bevaras som naturparks- och folkparksområden.

Enligt avtalet skall kronan vid exploatering av ifrågavarande område, innan fråga om stadsplan av kronan väckes, låta i samråd med stadens myndigheter utarbета förslag till stadsplan för delområde efter delområde, vilket, där icke särskilda förhållanden annat påkalla, bör omfatta en areal av omkring sjuttiofem hektar.

Vidare stadgas, att kronan skall till staden utan ersättning överlåta för gator, allmänna platser och stadens offentliga byggnader enligt fastställd stadsplan erforderlig mark, motsvarande högst en tredjedel av hela områdets areal. Skulle enligt fastställd stadsplan för angivna ändamål erfordras ytterligare mark, avstår kronan denna till staden mot ersättning med belopp, som i brist på åsämjande bestämmes i den ordning, som då gällande stadsplanelagstiftning föreskriver i fråga om värdering av gatumark, som till staden skall avstås.

Beträffande dessa bestämmelser anför *fastighetskommissionen* följande:

Avtalet innebure i vad avsåge avståendet av mark för gator, parker och andra allmänna platser, att de ekonomiska konsekvenserna av vissa områdens inom ifrågavarande avsnitt av Djurgården utläggande till park och dylikt icke komme att utöver en viss gräns falla på kronan utan fördelas mellan kronan och Stockholms stad. I den mån parkreservationerna inom det i avtalet angivna området befunes icke kunna jämte gator och övriga allmänna platser samt tomter för stadens offentliga byggnader hållas inom den överenskomna gränsen av $33\frac{1}{3}$ procent av områdets totala areal, skulle staden enligt avtalet ersätta kronan den överskjutande arealen.

Då kronans skyldighet att inom *det nu ifrågavarande området* utan ersättning tillhandahålla mark för parker, gator och stadens offentliga byggnader begränsats på angivet sätt, hade detta skett under beaktande av att kronan

omedelbart invid exploateringsområdet utan ersättning för parkändamål upplåte synnerligen avsevärda arealer såväl på Norra Djurgården i övrigt som å Södra Djurgården. Erinras borde också, att kronan tillgodosett Stockholms stads parkbehov genom upplåtandet av högst avsevärda och dyrbara områden även på åtskilliga andra håll inom och omedelbart invid Stockholm än å Djurgården. Inom ingen av rikets städer torde kronan i sådan utsträckning som just inom Stockholm, utan någon avsevärdare kostnad för kommunen, tillhandahålla för kommunen erforderliga parkområden.

Såsom av avtalet jämte tillhörande karta framginge, innebure detsamma en revidering av de grunder, vilka vid 1905 och 1906 års riksdagar godkändes rörande stadsplanläggandet av det s. k. Karlaplansområdet, däri inberäknat gamla veterinärinstitutets område. Vid genomförandet av stadsplan för sagda område hade nämligen av detsamma till gator och allmänna platser utlagts så stor andel, att från riksdagens och dess revisorers sida med styrka gjorts gälalande, att denna andel icke varit rimlig.

Det nu träffade avtalet innebure i punkt 2 det medgivandet från stadens sida, att i den mån kronan inom Karlaplansområdet till gator och allmänna platser avstått mer än en tredjedel av området, detta skulle tillgodoräknas kronan, så snart av det till exploatering i avtalet nu avsedda området minst sjuttiofem hektar av den väster om den å kartan angivna linjen d—e, d. v. s. Banérgatans förlängning norrut, belägna marken intagits i stadsplan.

Av bestämmelserna i sagda punkt 2 framginge, att vid den avsedda exploateringen kronans och stadens mellanhavanden beträffande jämväl det s. k. Valhallavägens alléområde skulle slutligt regleras. Alléområdet vore för närvarande upplåtet till staden mot en årlig avgäld av allenast 2,660 kronor, samt finge av kronan återtagas endast för så vitt och i den mån detsamma erfordrades för statligt ändamål. Enligt den nu träffade överenskommelsen skulle sagda avgäld upphöra att utgå från och med det överenskommelsen blivit av Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad slutligt godkänd (punkt 2 sista stycket). Däremot svarade, att alléområdet — till den del det vore beläget väster om Sturevägen tillsammans med viss intilliggande, av Stadion, Sofiahemmet och Tekniska högskolan disponerad mark — skulle inräknas i exploateringsområdet och alltså, i den mån detsamma i stadsplan utlades till gata (allé eller plantering), gå i avräkning på den tredjedel av exploateringsområdet, som staden för dylikt ändamål ägde att utan ersättning erhålla av kronan.

Ytterligare torde i detta sammanhang böra påpekas, att vid uträkningen av den areal, som staden ägde utan ersättning erhålla för gator, allmänna platser samt stadens offentliga byggnader, skulle inräknas halva bredden av de gator i övrigt, vilka, å kartan belagda med gul färg, låge i gränsen av det nu föreslagna exploateringsområdet.

Beträffande dettas gränser kunde tillika framhållas, att därest gränsen framginge i viss för allmän trafik upplåten, men i stadsplan ej ingående väg, till exploateringsområdet räknades hälften av sådan väg.

I syfte att för staden underlätta likvideringen av den mark, som för gator och dylikt erfordras utöver en tredjedel av hela områdets areal, innehåller avtalet vissa bestämmelser om rättighet för staden att ersätta sådan mark med viss staden tillhörig fast egendom. I sådant hänseende stadgas nämligen, att staden skall äga helt eller delvis ersätta den avstädda marken *antingen*, efter värdering i den ordning i fråga om bestämmandet av kontant ersättning stadgats, med sådan kvartersmark inom det å kartan med brun färg betecknade området vid Kaknäs, vilken enligt fastställd stadsplan äger anslutning till kronans

mark, eller ock med annan sådan fastighet inom stadens planlagda område, vilken skäligen kan såsom vederlag godtagas, eller, om den avstädda marken är belägen öster om linjen a—b—c, d. v. s. öster om f. d. Livregementets dragoners kasernetablissemment och Drottningberget, kvadratmeter mot kvadratmeter med så belägen kvartersmark efter kronans val inom det å kartan med brun färg betecknade området, som nyss är sagt; och skall kronan äga tillträda marken så snart efter fastställandet av stadsplan för delområde den av kronan avstädda markens areal kunnat till sin storlek bestämmas.

Beträffande bestämmelsen om ersättning för mark »öster om linjen a—b—c» anför *fastighetskommissionen*:

Denna bestämmelse åsyftade att underlätta för staden att till park i stadsplan avsätta och därefter till kronan likvidera en markremsa utmed Djurgårdsbrunnskanalen och Djurgårdsbrunnsviken från Värtan och fram till f. d. Livregementets dragoners kasern. Bestämmelsen hade synts kommissionen godtagbar, enär i förevarande fall den av kronan avstädda och den av staden i ersättning lämnade marken kunde rimligen åsättas ungefär enahanda värde. Från stadens sida hade ifrågasatts, att staden skulle med mark inom det å kartan med brun färg betecknade området få likvidera »överskottsmark» jämväl inom det område utmed Djurgårdsbrunnsviken, som omfattade sagda kasernområde jämte området väster därom utmed Djurgårdsbrunnsviken fram till den s. k. diplomatstaden. Detta förslag hade tydligtvis utgått från den förutsättningen, att jämväl ifrågavarande strandremsa skulle i stadsplanen intagas som park.

Då kommissionen för sin del funnit sig icke kunna tillmötesgå detta förslag, hade detta berott bland annat därpå, att kommissionen icke ansett det lämpligt att genom godtagandet av sagda förslag redan nu så att säga giva på hand, att ifrågavarande område skulle i blivande stadsplan utläggas till park. Kommissionen hade nämligen icke kunnat undgå att fästa sig vid att kasernområdet jämte övriga delar av strandremsan i fråga rätt väl kunde lämpa sig för *offentlig byggnad* samt *utställnings- och demonstrationsområde*, vartill det såväl inom den närmaste framtiden komme att användas som ock i det av Djurgårdskommissionen utarbetade förslaget till skelettstadsplan ifrågasatts.

Det syntes då vara för både kronan och Stockholms stad föga önskvärt att nu, innan utredning i ämnet föreläge, träffa en överenskommelse, som i sig innebure ett ståndpunktstagande *emot* de framkomna planerna på ifrågavarande områdes reserverande för angivna ändamål.

Avräkning av det ersättningsbelopp, som staden skall till kronan utgiva, skall äga rum första gången tjugufem år efter den första härefter skeende fastställelsen av stadsplan för delområde och därefter vart tjugufemte år. Den första avräkningen skall omfatta samtliga de stadsplaner, vilka härefter och intill sagda dag komma att fastställas, och en var senare avräkning de stadsplaner, vilka blivit fastställda efter tidpunkten för närmast föregående avräkning.

Fastighetskommissionen anför i denna del, att bestämmelserna om såväl avräkningsperiodens längd — 25 år — som ock normalarealen för stadsplanedelområde — omkring 75 hektar — tillkommit huvudsakligen ur utjämnings synpunkt. Inom olika parceller av exploateringsområdet torde nämligen behovet av mark för gator, allmänna platser och stadens offentliga byggnader komma

att växla högst väsentligt. Genom nyssnämnda bestämmelser komme staden emellertid att ernå en ur avräkningssynpunkt önskvärd utjämning mellan olika stadsplaneområden.

Kostnaderna för iordningställande av gator och andra allmänna platser inom område, för vilket stadsplan fastställes, skola fördelas så, att staden bekostar iordningställande av parker och likartade planteringar samt kronan bekostar iordningställande av gator, av andra allmänna platser än parker ävensom av alléområde, enstaka träd, gräsmattor och dylikt, tillhörande gator, dock i fråga om beläggning och plantering endast intill halva gatubreddens, eller högst nio, i visst fall tolv meter, utmed tomt i kronans hand.

Kostnaderna för kloakledningar skola inom område, för vilket stadsplan här- efter fastställes, bestridas av kronan med iakttagande av att ersättningsskyl- dighet endast må avse kloakledning, som anlagts efter fastställandet av stads- plan för området i fråga, och att kronan icke må belastas med större andel av kostnaderna än som kan anses belöpa å avloppet från området, jämfört med avloppet från andra områden, för vilka kloakledningen tilläventyrs jämväl är avsedd.

Därest kronan så önskar, må nu nämnda arbeten för gator och dylikt, vilka i viss utsträckning skola bekostas av kronan, utföras genom kronan och under sedvanligt entreprenörsansvar.

Skulle förutsättningarna för denna överenskommelse genom ny lagstiftning angående förhållandet mellan kommun och markexploator eller på grund av andra nytillkommande omständigheter så väsentligt förändras, att överenskom- melsen icke längre kan anses skälig, skola mellan kronan och staden upptagas förhandlingar om jämkning av överenskommelsen med hänsyn härtill.

Slutligen framhåller *fastighetskommissionen*, att därest avtalet vunne slut- ligt godkännande, åtgärder snarast möjligt torde böra vidtagas i syfte att bringa den avsedda exploateringen i verkställighet. Sålunda syntes böra upp- rättas en exploateringsplan och i det sammanhanget avgöras bland annat, i vad mån och i vilken ordning dels militärens dispositionsrätt över de ifrågavarande områdena borde upphöra, dels Djurgårdsförvaltningens vård och inseende över området borde upphöra samt Djurgårdskassan eventuellt beredas ersättning för mistade inkomster, dels av vilken myndighet exploateringen borde handha- vas, dels ock huru de med exploateringen förenade kostnaderna skulle bestridas samt huru de vid exploateringen inflytande medlen skulle disponeras.

Departementschefen har beträffande förevarande avtal med staden bl. a. an- fört, hurusom detsamma avsåge exploaterandet av de delar av Norra Djurgår- den, som vore belägna norr om östra delen av Östermalm, Djurgårdsbrunnsvi- ken och Djurgårdsbrunnskanalen. Genom avtalet möjliggjordes sålunda en för kronan behöflig exploatering av ytterligare mark å Norra Djurgården samti- digt som större utsikt vunnes att bevara övriga delar av Djurgården såsom na- tur- och folkpark. För Stockholms stad tillgodosåges det nu föreliggande be- hovet av ytterligare mark för stadsbebyggelsens utveckling över Ladugårds- gårdet, vilket omedelbart anslöte till den nordöstra delen av Östermalm. Där- jämte möjliggjordes för staden att få frågorna om tillfartsvägar över Norra

Djurgården till frihamnen och de genom särskild överenskommelse år 1918 förvärvade områdena vid Kaknäs på ett definitivt sätt ordnade.

Genom beslut den 22 oktober 1927 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att efter samråd med vederbörande statsdepartement på grundval av utav förste pristagarna i tävlingen om nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli, arkitekterna G. Clason och W. Gahn upprättade skissförslag till sådan nybyggnad samt efter överarbetning av tidigare uppgjort förslag till plandisposition av utrymmena inom byggnaden utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med ett av kostnadsberäkningar åtföljt förslag till ifrågavarande nybyggnad.

*Kanslihus-
frågan.*

Med skrivelse den 19 januari 1928 har byggnadsstyrelsen överlämnat ett av arkitekterna Clason och Gahn upprättat, å 17 ritningar med tillhörande kortfattad beskrivning framställt förslag till nytt kanslihus ävensom en inom styrelsens byggnadsbyrå verkställd beräkning av kostnaderna för förslagets genomförande.

Enligt det sålunda framlagda förslaget, som upprättats i samråd med vederbörande statsdepartement, skall byggnaden förläggas inom kvarteren Vulcanus och Mars med de ändringar av kvartersgränserna, som överenskommits i det av departementschefen förordade Kanslihus-Kungsholmsavtalet.

I fråga om dispositionen av byggnaden m. m. har byggnadsstyrelsen anført följande:

»I den föreslagna huvudbyggnaden skulle beredas plats för justitie-, finans- och jordbruksdepartementen samt statsrådsberedningen, i den södra flygelbyggnaden för kommunikations- och handelsdepartementen samt i den norra flygelbyggnaden för social- och ecklesiastikdepartementen. Utöver de tjänstelokaler, som skulle tilldelas statsrådsberedningen och de olika departementen, skulle varje departement erhålla två större kommittérum ävensom i de flesta fall ett antal reservrum, varjämte skulle anordnas frukostlokaler samt två vaktmästarlägenheter.

Med avseende å reservutrymmena får byggnadsstyrelsen erinra därom, att i det av kanslihusdelegerade år 1926 framlagda omarbetade förslaget i frågan, varöver byggnadsstyrelsen den 15 oktober 1926 avgav infortrat utlåtande, reservutrymmena beräknades uppgå till 42 å 48 rum med en golvyta av sammanlagt 760 kvadratmeter, vartill emellertid skulle komma ett till följd av tjänsteindragningar inom departementen uppkommet reservutrymme, som av byggnadsstyrelsen beräknades till 30 rum. Med de jämkningar beträffande de olika departementens lokalutrymmen, som gjorts i det nu framlagda förslaget, skulle det sammanlagda antalet reservrum uppgå till omkring 30. Genom minskning av kommittérummens antal, så att varje departement endast finge ett sådant rum, samt genom slopande av frukostlokalerna skulle emellertid kunna erhållas en ytterligare reserv av omkring 18 rum.

I detta sammanhang får byggnadsstyrelsen meddela, att regeringsrätten i skrivelse till byggnadsstyrelsen den 17 november 1927 framhållit, att, då uppförandet av nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli vid Mynttorget vore nära förestående och det på grund av regeringsrättens med statsdepartementen delvis gemensamma kansli måste anses önskvärt, att regeringsrättens ämbetslokaler förlades så nära Kungl. Maj:ts kansli som möjligt, i samband med nämnda byggnadsfråga syntes böra komma under övervägande, huruvida icke viss särskild del av det tilltänkta nya byggnadskomplexet lämpligen borde reserveras

för regeringsrättens räkning. Med anledning härav får byggnadsstyrelsen, utan att vilja nu uttala sig rörande en definitiv lösning av regeringsrättens lokalfråga, framhålla, att regeringsrättens lokalbehov tillsvidare skulle kunna tillgodoses inom oförmälda reservutrymmen, men att en sådan anordning dock förutsätter vissa jämkningar beträffande de i det föreliggande förslaget angivna lokaldispositionerna, varför särskild utredning härom torde bliva erforderlig.

Såsom av ovannämnda kostnadsberäkning inhämtas, hava kostnaderna för det här framlagda förslaget genomförande av byggnadsstyrelsen beräknats uppgå till sammanlagt 4,500,000 kronor.

Slutligen tillåter sig byggnadsstyrelsen erinra därom, att, innan den föreslagna nybyggnaden kan komma till utförande, vissa ytterligare, i en av styrelsen till kommunikationsdepartementet tidigare ingiven promemoria angivna utredningar måste verkställas, nämligen dels noggranna undersökningar rörande grundförhållandena å tomtmarken och utarbetande av konstruktionsritningar m. m. till erforderliga grundläggnings- och grundförstärkningsarbeten, dels ock upprättande av huvudritningar jämte kostnadsberäkningar och arbetsbeskrivningar rörande den nya kanslihusbyggnaden. Det för dessa utredningars verkställande erforderliga beloppet har av byggnadsstyrelsen beräknats uppgå till 60,000 kronor eller samma belopp, som för ändamålet i fråga beräknats i statsverkspropositionen för 1928.»

Beträffande byggnadsstyrelsens förslag till kanslihusbyggnad yttrar *departementschefen*:

»Jag anser mig böra tillstyrka, att den av mig förut förordade nya kanslibyggnaden utföres i huvudsaklig överensstämmelse med det av byggnadsstyrelsen nu framlagda förslaget. Rörande den föreslagna dispositionen av byggnaden lära måhända vissa jämkningar visa sig önskvärda; vid den utredning, som i sådant syfte torde bliva erforderlig, synes därjämte böra undersökas, huruvida åt regeringsrätten skulle kunna beredas lokaler inom det nya kanslihuset.

Med hänsyn härtill och till de övriga utredningar och undersökningar, som i enlighet med vad byggnadsstyrelsen anfört måste verkställas, innan uppförandet av byggnaden kan påbörjas, erfordras för budgetåret 1928—1929 intet byggnadsanslag, utan torde för samma budgetår böra anvisas allenast det för nämnda utredningar m. m. erforderliga beloppet, 60,000 kronor.»

*Utskottets
yttrande.*

Av de båda föreliggande avtalen avser det s. k. Ladugårdsgärdesavtalet att möjliggöra den av riksdagen i tidigare beslut avsedda exploateringen utav vissa delar av Djurgården. På sätt departementschefen erinrat, har avtalet icke erhållit formen av en detaljerad överenskommelse rörande det nu ifrågasvarande området exploatering, utan det har befunnits lämpligt att låta avtalet i huvudsak omfatta vissa allmänna grunder, som skola lända till efterrättelse vid uppgörandet av särskilda successiva överenskommelser, stadsplaneavtal, som sedermera skulle träffas mellan kronan och staden rörande exploatering och stadsplanläggning av de särskilda delarna av området. Tillika innebär emellertid den nu träffade villkorliga överenskommelsen, *dels* att en revidering skall ske av de med stöd utav 1905 och 1906 års riksdagars beslut mellan kronan och staden träffade överenskommelserna rörande exploa-

tering och stadsplaneläggning av det s. k. Karlaplansområdet med veterinärinstitutets gamla område, dels ock att en reglering skall ske av kronans och stadens mellanhavande beträffande såväl det s. k. Valhallavägens alléområde som den del av Valhallavägen utanför Karlaplansområdet, vilken redan intagits i stadsplan utan att likväl omfattas av berörda tidigare överenskommelser.

Stockholms stadsfullmäktige hava vid sammanträde den 7 innevarande maj för sin del visserligen godkänt den nu ifrågavarande villkorliga överenskommelsen, *men endast att gälla intill dess ny eller ändrad lagstiftning angående förhållandet mellan kommun och markexploatör träder i kraft.*

Beträffande skälen för denna begränsning av överenskommelsens räckvidd har stadskollegiet anfört huvudsakligen följande. Stockholms stad syntes icke böra vägra att genom sin medverkan möjliggöra det i överenskommelsen avsedda områdets exploatering, i den mån kronan såsom markens ägare ansåge en sådan önskvärd. Stadskollegiet funne emellertid den föreliggande överenskommelsen i flera hänseenden för staden otillfredsställande. Särskilt gällde detta den däri upptagna bestämmelse, som begränsade markägarens skyldighet att utan ersättning avstå mark för allmänna ändamål till en tredjedel av områdets hela areal. Även om denna andel för särskilda delar av området kunde befinnas tillräcklig, så motsvarade den såsom allmänt genomsnitt för hela exploateringsområdet icke det behov av mark för angivet ändamål, som det skäligen borde ankomma å markägaren att tillgodose. Därvid vore också att beakta, att genom det av 1925 års stadsplanelagssakkunniga efter Ladugårdsgärdesförhandlingarnas avslutande offentliggjorda förslaget till stadsbyggnadslag utsikter yppats till en för kommunerna skäligare lösning av frågan om markexploatörs skyldighet att utan ersättning avstå mark än den, med vilken man dittills haft att räkna. Och även fränsett denna omständighet funne stadskollegiet det oriktigt, om förhållandet mellan kronan och staden vid Gärdets exploatering komme att regleras efter andra grunder, än som enligt en blivande lagstiftning i allmänhet kunde komma att gälla i fråga om kommun och markexploatör.

Med denna principiella ståndpunkt kunde stadskollegiet icke tillstyrka, att en överenskommelse av den omfattning och räckvidd, som den nu föreslagna ägde, gjordes för staden bindande under obestämd tid framåt.

Stadskollegiet erinrade vidare, att redan i den föreliggande överenskommelsen en begränsning i giltigheten av överenskommelsens bestämmelser åsyftats och skett genom vad i punkten 12 finnes stadgat. Stadskollegiet hade emellertid för sin del funnit det principiellt riktigare, att de regler, som överenskommelsen innehölle, redan från början klart och tydligt begränsades att gälla till ikraftträdandet av den väntade nya stadsplanelagstiftningen. En uppgörelse av nu föreliggande art kunde anses motiverad med hänsyn därtill, att allmänna lagbestämmelser i de ämnen, som överenskommelsen avsåge, ännu icke finnes. Så snart sådan lagstiftning föreläge, bortföлле behovet av en överenskommelse och därmed borde den även upphöra att gälla.

Med den angivna begränsningen av överenskommelsens giltighetstid och

med hänsyn till i övrigt föreliggande omständigheter ansåge sig stadskollegiet därför böra tillstyrka, att staden genom ett godkännande av den vid förhandlingarna träffade uppgörelsen tillmötesginge kronans önskemål i fråga om det fortsatta stadsplaneläggandet av Ladugårdsgärdet. För det eller de områden, vilkas stadsplaneläggande under den tid överenskommelsen gällde vore av behovet påkallad, finge således tredjedelsprincipen läggas till grund för erforderliga stadsplaneavtal.

Av den ovan lämnade redogörelsen för stadskollegiets, till grund för stadsfullmäktiges beslut i ärendet liggande utlåtande torde framgå, att den form för begränsning av den föreliggande villkorliga överenskommelsens räckvidd, som överenskommelsens punkt 12 innebär, av staden ansetts icke tillräckligt klart avgränsa tillämpningen av överenskommelsens övriga bestämmelser, särskilt de i punkt 2, i enlighet med vad som vid den villkorliga överenskommelsens ingående förutsatts och av stadskollegiet ansetts skäligt. Då stadsfullmäktige därför funnit sig icke kunna godtaga den i nämnda punkt 12 använda formen för begränsning av bestämmelsernas räckvidd, hava stadsfullmäktige tillika för sin del ansett begränsningen i stället böra ske på så sätt, att överenskommelsens giltighetstid inskränktes intill tidpunkten för ikraftträdandet av den väntade nya stadsplanelagstiftningen.

Utskottet har vid granskning av Ladugårdsgärdesavtalet funnit detsamma vara av beskaffenhet att kunna av kronan godtagas i den form och till den räckvidd detsamma erhållit i den mellan kronans fastighetskommission och stadens delegerade träffade uppgörelsen. I ett förändrat läge har emellertid frågan kommit genom den av stadsfullmäktige vidtagna begränsningen av avtalets giltighetstid. Denna begränsning är givetvis ägnad att till den grad förringa värdet av avtalet, att utskottet icke anser sig kunna tillstyrka, att kronan godtager detsamma, därest detta förbehåll från stadens sida ovägrigen vidhållles.

Emellertid synes, med hänsyn till den stora betydelse här föreliggande avtalskomplex torde få anses äga för både kronan och staden, på det allvarligaste böra övervägas, huruvida icke en utväg kan finnas för att — under hänsynstagande till båda parternas intressen — en överenskommelse kan komma till stånd beträffande den divergens, som uppkommit i fråga om avtalets giltighetstid. Utskottet har därvid föreställt sig, att avsikten från stadens sida icke varit den, att Ladugårdsgärdesavtalets föreskrifter vid en tilläventyrs snart genomförd ny stadsplanelagstiftning aldrig skulle träda i tillämpning. Tvärtom torde kunna antagas, att meningen varit, att avtalets föreskrifter i varje fall skola tillämpas vid uppgörelser om stadsplan för de områden, som inom den närmaste tiden äro avsedda att stadsplaneläggas. Utskottet har därför sökt bilda sig en uppfattning om den ungefärliga belägenheten och omfattningen av de områden, som närmast böra ifrågakomma till exploatering och därför nödvändig stadsplaneläggning. Efter samarbete med särskilda sakkunniga har utskottet i sina överväganden i detta hänseende kommit till följande resultat.

I första hand har till exploatering ansetts böra ifrågakomma det område, som är beläget mellan Valhallavägen, Sturevägen och linjen d—e å den propositio-

nen bifogade kartan. Inom detta område finnes mark lämplig för ett slutet byggnadssätt, varjämte området i dess norra del å Smedsbacken kan styckas till villatomter. En del av marken kan också för framtiden behöva reserveras för offentliga byggnader.

I anslutning till Karlaplansområdet och övriga av kronan redan exploaterade delar utav Norra Djurgården borde också ett område söder om Valhallavägens tilltänkta förlängning stadsplanläggas. En naturlig ytterligare fortsättning av detta nya område erbjuder sig norrut utmed den blivande stora utfartsleden till frihamnen. Vid dessa områdens exploatering skulle ernås god och omedelbar anslutning till det redan bebyggda Östermalm. Inom ifrågavarande områden kunna erbjudas begärliga tomter, intill den nuvarande diplomatstaden för öppet byggnadssätt, norr därom och utmed de tänkta huvudtrafiklederna för affärs- och bostadsändamål samt närmare frihamnen även för industriändamål.

Nämnas må att i samband med Karlaplansområdets exploatering kronan redan anlagt en stor avloppstunnel i Valhallavägens blivande förlängning samt vidare utmed ovannämnda förbindelseled till frihamnen. Avlopp för så gott som samtliga ifrågavarande områden kan beredas genom nyssnämnda avloppstunnel. Då all den till intagande i stadsplan föreslagna marken sammanhänger med redan stadsplanlagda områden, undgår kronan också att bekosta några ledningar för gas, vatten och elektricitet.

Å en karta (upprättad i två exemplar av överstelöjtnanten Ingemar Petersson och dagteknad den 25 maj 1928) har utskottet låtit utmärka de områden, om vilkas stadsplanläggning sålunda under den närmaste tiden främst kan bli fråga. Med en röd linje har härå avgränsats dels förenämnda till stadsplanläggning nu närmast avsedda områden, innefattande sammanlagt ungefär 150 hektar, dels ock — med hänsyn till avtalets bestämmelser om markberäkningen — Karlaplansområdet, utgörande omkring 21 hektar eller alltså sammanlagt omkring 171 hektar.

Det väster om linjen d—e belägna området omfattar omkring 80 har och har alltså avvägts på ett sådant sätt att den i punkt 2 av Ladugårdsgärdesavtalet intagna bestämmelsen om avräkning av vissa i den tidigare Karlaplansöverenskommelsen ingående mark kan träda i tillämpning.

Enligt vad som framgår av överslagsberäkningar, verkställda med ledning av en i grova drag uppgjord skiss till stadsplan för ifrågavarande områden, skulle icke behöva såsom parkmark utläggas större areal än 68,000 kvadratmeter. För kronans del synes anledning sålunda saknas att påfordra utläggande till park av större areal än nyss sagts.

Inom de områden, som enligt ovanstående skulle av Norra Djurgården först stadsplanläggas, äro belägna bland annat de för Svea och Göta livgarden samt Livregementet till häst uppförda kasernetablissemangen, vilka sannolikt ännu någon tid komma att användas för militärt bruk. Utskottet får framhålla, att endast för det fall och i den mån dessa kasernområden av statsmakterna befinnas böra disponeras för annat ändamål, kan det ifrågakomma att framdraga gator genom områdena i fråga.

Utskottet hyser alltså den uppfattningen, att den av Stockholms stadsfullmäk-

tige beslutade begränsningen av avtalets giltighet bör på det sätt preciseras, att de i Ladugårdsgårdesavtalet bestämda grunderna skola oförändrat tillämpas på ett exploateringsområde huvudsakligen motsvarande de å förutnämnda karta inom röd linje belägna områdena och detta oavsett om ny eller ändrad lagstiftning angående förhållandet mellan kommun och markexploator varder beslutad före stadsplanläggningen av desamma eller icke. Beslutas ny eller ändrad lagstiftning i nyssberörda hänseende kommer sålunda beträffande övriga delar av Ladugårdsgårdesområdet avtalet att träda ur kraft. Förblir lagstiftningen oförändrad, kommer avtalet däremot att bestå.

Stadens godkännande den 7 maj 1928 av överenskommelsen ifråga har jämväl förbundits med förbehåll därutinnan, att vad i överenskommelsens punkt 8, andra stycket, sägs om stadens rätt att under alla förhållanden själv utföra vissa arbeten i fråga om kloakledningar, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ledningar för gas, vatten och elektricitet, i den mån dessa (p. 7) skola bekostas av kronan. Skäl synas föreligga att från kronans sida godtaga ett dylikt förbehåll.

Därest vad utskottet ovan uttalat vinner riksdagens bifall, lärer Stockholms stadsfullmäktige böra beredas tillfälle att taga ståndpunkt till vad riksdagen beslutat samt förty, med hänsyn till bestämmelserna i överenskommelsens punkt 13, vara nödvändigt, att tiden, inom vilken Stockholms stadsfullmäktige skola hava att för sin del godkänt avtalet med de av riksdagen gjorda förbehåll, utsträcket, så att godkännandet ägt rum före den 30 juni 1928.

Vad av herr Lindhagen i ovannämnda motion föreslagits i anledning av den nu ifrågavarande överenskommelsen torde icke, utöver vad som följer av det ovan anförda, böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vad angår den av herr Hammarskjöld i ämnet väckta motionen får utskottet anföra följande. I enlighet med vad kronans fastighetskommission framhållit i sitt utlåtande, lär i sammanhang med upprättandet av exploateringsplan rörande nu ifrågavarande områden böra avgöras, bland annat, i vad mån och i vilken ordning militärens disposition över områdena bör upphöra. Detta förutsätter i sin tur, att förslag framläggas jämväl i de hänseenden, förevarande motion avser.

Vid sådant förhållande synes motionen icke böra föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet anser sig i detta sammanhang böra framhålla vikten av, att alla de ytterligare åtgärder, vilka erfordras, innan exploateringen av nu ifrågavarande delar av Djurgården kan äga rum, vidtagas med den största skyndsamhet. Statsverkets behov av medel för täckande av såväl de anslag, vilka redan förutsatts skola slutligt gäldas av medel, vilka komma att inflyta vid försäljning av mark å Djurgården, som ock för andra ändamål gör det angeläget, att den länge avsedda exploateringen av Ladugårdsgårdet må komma till stånd utan onödig tidsutdräkt.

Vad angår det andra i förevarande proposition för riksdagen framlagda villkorliga, s. k. Kanslihus-Kungsholmsavtalet, så synes detta vara av beskaffen-

het att, under förutsättning att jämväl Ladugårdsgärdesavtalet blir av Stockholms stadsfullmäktige godkänt med de av utskottet ovan föreslagna förbehållen, böra godtagas av riksdagen.

Utskottet anser, de föreliggande båda avtalen — det ena, Kanslihus-Kungsholmsavtalet, möjliggörande för staden ett nödigt ordnande av trafikleder å Kungsholmen samt en rationell exploatering av vissa stadens områden och vidare västerut samt det andra, Ladugårdsgärdesavtalet, möjliggörande för kronan den sedan länge av riksdagen i princip beslutade exploateringen av vissa delar av Djurgården — äga ett sådant sammanhang, att det ena avtalets godkännande förutsätter jämväl det andras godtagande. Detta sammanhang torde också framgå av Stockholms stadsfullmäktiges beslut att godkänna Ladugårdsgärdesavtalet endast under förutsättning, att jämväl Kanslihus-Kungsholmsavtalet bleve av riksdagen och Kungl. Maj:t godkänt.

Beträffande dispositionen av de penningmedel, vilka må komma att inflyta till kronan i följd av avtalet, ansluter sig utskottet till vad departementschefen i denna del anfört.

Vad i propositionen anföres rörande uppförande av nytt kanslihus, liksom det i anslutning därtill äskade extra reservationsanslaget å 60,000 kronor för utredningar rörande nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli, har icke heller givit anledning till någon erinran från utskottets sida.

Då utskottet tillstyrker ifrågavarande båda avtals godkännande, har detta skett jämväl på grund av önskvärdheten av att kunna öppna vägen för en lösning av kanslihusfrågan, vilken fråga sedan mycket lång tid tillbaka stått på dagordningen.

Av tidigare i detta avseende framförda förslag må här erinras om det i proposition till 1905 års riksdag framlagda, vilket innebar en ämbetsverksbyggnads uppförande vid Kungsträdgården. Riksdagen fann för sin del en dylik byggnadsförläggning till nämnda plats icke olämplig, men frågan kom dock av andra skäl — däribland nödvändigheten av vissa markuppgörelser med Stockholms stad — att då undanskjutas. I sitt år 1925 avgivna betänkande hava också byggnadssakkunniga uttalat sig för att en dylik större offentlig byggnad uppfördes i Kungsträdgårdens norra del intill Hamngatan såsom en naturlig och stadsplanetekniskt önskvärd avslutning norrut av densamma.

Tidigare har även ifrågasatts kanslihusets förläggning till Riddarholmen. Olika alternativa förslag hava i sådant syfte framlagts, varvid förutsatts att rätten till viss behöflig mark skulle förvärfvas från Stockholms stad. Dessa planer hava emellertid åtminstone tillsvidare fått förfalla, och i stället hava ansträngningarna inriktats på att göra ett nytt kanslihus uppförande å dess nuvarande plats möjligt.

Utskottet har ansett sig böra bringa dessa förhållanden i erinran på grund av det samband de obestridligen äga med frågan om genomförandet av förevarande markuppgörelser mellan kronan och Stockholms stad. Skulle de nu framlagda båda avtalsförslagen förfalla, böra planerna på kanslihusets åter-

uppbyggande på dess nuvarande plats få anses övergivna. För sådant fall torde enligt utskottets mening utan tidsutdräkt en undersökning böra komma till stånd rörande annan lämplig tomt för byggnaden.

På grund av vad utskottet ovan anfört, har utskottet tillika ansett vad herr Lindhagen föreslagit med anledning av Kanslihus-Kungsholmsavtalet icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition må

a) dels godkänna den mellan kronans fastighetskommission av år 1925 och stadens delegerade den 17 mars 1928 träffade villkorliga överenskommelsen rörande grunderna för exploatering av vissa områden å Norra Djurgården, dock under villkor att Stockholms stadsfullmäktige, såsom tillägg till sitt beslut den 7 maj 1928 rörande begränsning av sagda överenskommelses giltighetstid, före den 30 juni 1928 förklara, att — oavsett huruvida ny eller ändrad lagstiftning angående förhållandet mellan kommun och markexploatör kommer till stånd — överenskommelsens bestämmelser i punkterna 1—11 skola oförändrade gälla ett område, i huvudsak anslutande sig till det å ovan omförmälda, av överstelöjtnanten Ingemar Petersson upprättade karta med röd linje avgränsade området; ägande kronan icke påfordra, att inom sagda område större areal än sextioåttatusen kvadratmeter skall i stadsplan utläggas till park;

dels ock medgiva, att vad i överenskommelsens punkt 8 andra stycket sägs om stadens rätt att under alla förhållanden själv utföra vissa arbeten i fråga om kloakledningar må äga motsvarande tillämpning i fråga om ledningar för gas, vatten och elektricitet, i den mån dessa skola bekostas av kronan;

b) under förutsättning att Stockholms stadsfullmäktige före den 30 juni 1928 biträda det av utskottet förordade beslutet rörande den under a) omförmälda villkorliga överenskommelsen, godkänna det mellan sagda kommission och stadens delegerade den 22 februari 1928 träffade villkorliga avtalet om vissa fastighetsbyten m. m.;

c) vid bifall till vad under a) och b) hemställts, under sjätte huvudtiteln för utredningar rörande nybyggnad för Kungl. Maj:ts kansli för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra reservationsanslag av 60,000 kronor;

II) att herr Lindhagens ovanberörda motion, i vad densamma icke kan anses besvarad genom vad utskottet ovan hemställt, icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;

III) att den av herr Hammarskjöld i ämnet väckta motionen må anses besvarad genom vad ovan anförts.

Stockholm den 29 maj 1928.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *S. H. Kvarnzelius*, *A. C. Lindblad*, *C. P. V. Nilsson* i Gränebo, *C. I. Asplund*, *J. B. Johansson* i Fredrikslund, *J. Pålsson*, *C. Johansson* i Hälsingborg, *C. G. V. Hammarskjöld*, *D. A. Petrén*, *J. Clemedtson* och *O. A. Ernfors*;

från andra kammaren: herrar *A. Anderson* i Råstock, *K. V. Rydén*, *A. Wiklund*, *C. R. Jansson* i Falun, *L. J. Carlsson-Frosterud*, *P. M. Olsson* i Blädinge, *O. Olsson* i Kullenbergstorp, *A. Å:son Törnkvist* i Karlskrona, *E. Kristensson* i Göteborg, *O. E. F. Järte*, *A. Danielsson* och *C. A. Anderson* i Storegården.

Reservation

av herr *Järte*.
